

ШУТЕНКО В. І.

к. с.-г. н., доцент
Черкаська філія Європейського університету
vitas_19@ukr.net

ГОЛОВЧЕНКО С. І.

аспірант
Черкаська філія Європейського університету
sokol.smela@mail.ru

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В РЕГІОНИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена методологічним та прикладним проблемам становлення якісно нової парадигми екологічного менеджменту в умовах реалізації довгострокової стратегії економічно-безпечного розвитку. Проаналізовано основні типи структур, що виконують функції екологічного менеджменту в регіонах України, визначено найбільш ефективні моделі організації управління природоохоронною діяльністю. Обґрунтовано доцільність впровадження таких моделей в регіони на підприємствах. В статті розглядається система екологічного менеджменту та необхідність її впровадження в регіонах та підприємствах України.

Ключові слова: екологічний менеджмент; парадигма природокористування; природно-ресурсний потенціал; екологічний світогляд.

ШУТЕНКО В. И.

к. с.-х. н., доцент
Черкасская филия Европейского университета
vitas_19@ukr.net

ГОЛОВЧЕНКО С. И.

аспірант
Черкасская филия Европейского университета
sokol.smela@mail.ru

СИСТЕМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕЁ ВНЕДРЕНИЕ В РЕГИОНЫ УКРАИНЫ

Статья посвящена методологическим и прикладным проблемам становления качественно новой парадигмы экологического менеджмента в условиях реализации долгосрочной стратегии экономически безопасного развития. Проанализированы основные типы структур, выполняющих функции экологического менеджмента в регионах Украины, определены наиболее эффективные модели организации управления природоохранной деятельностью. Обоснована целесообразность внедрения таких моделей в регионы на предприятиях. В статье рассматривается система экологического менеджмента и необходимость ее внедрения в регионах и предприятиях Украины.

Ключевые слова: экологический менеджмент; парадигма природопользования; природно-ресурсный потенциал; экологическое мировоззрение.

SHUTENKO V. I.

candidate of agricultural sciences, associate professor
Cherkasy Branch of the European University
vitas_19@ukr.net

HOLOVCHENKO S. I.

postgraduate student
Cherkasy Branch of the European University
sokol.smela@mail.ru

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS AND THE NEED FOR THEIR IMPLEMENTATION IN THE REGIONS OF UKRAINE

The article is devoted to methodological and applied problems of formation of qualitatively new paradigms of environmental management in a long-term strategy of economic and safe development. The basic types of structures that perform the functions of environmental management in the regions of Ukraine, identifying the most effective model of environmental management. The necessity of implementing these patterns in the region of enterprises. The paper considers an environmental management system and the need for its implementation in the regions and enterprises of Ukraine.

Keywords: *environmental management; environmental paradigm; natural resource potential; environmental outlook.*

Постановка проблеми. Становлення України як країни з ринковою економікою вимагає досліджень та розробок у різних сферах життя. В першу чергу, головною метою являється екологічна ситуація країни, оскільки життя та праця людей будь-якої країни залежить від стану навколишнього середовища.

Впродовж тривалого часу відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку сировинно-видобувних – найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості. В наш час особливо актуальним є нове мислення людини про безпеку існування, що являється метою останніх досліджень. Відхід від традиційної «споживацької» стратегії розвитку потребує зміни поведінки суспільства, розробки нових концепцій державного управління і підприємницької діяльності.

В останні десятиліття з'явилися нові наукові напрями, які генерують в собі як класичні вчення, так і новітні уявлення про людину, суспільство і природу та їх співіснування. Одним з таких нових актуальних напрямків є екологічний менеджмент – на сьогодні вже окрема наукова дисципліна та своєрідна ідеологія управління виробничою діяльністю, оскільки пропонує дієвий інструментарій для розв'язання поточних та попередження виникнення нових еколого-економічних проблем виробництва [1, с. 226–235].

Стратегічною метою розвитку України має бути перетворення її природно-ресурсного потенціалу в підґрунтя економічного зростання, що відповідає вірному розумінню суті сталого розвитку (Sustainable Development) з позиції світової спільноти [2, с. 9].

Така постановка питання потребує не тільки підвищення теоретичного рівня досліджень, а й збільшення практичної результативності на базі осмислення нових концептуальних підходів щодо вибору ефективних екологоорієнтованих управлінських рішень.

Система екологічного менеджменту (система керування навколишнім середовищем) – частина загальної системи адміністративного керування, що містить у собі організаційну структуру, планування, відповідальність, методи і ресурси, необхідні для розробки, впровадження, реалізації, аналізу і підтримки екологічної політики [3].

Науково обґрунтований системний підхід до управління на підприємстві з'явився в 1905 році, отримав сильний поштовх до розвитку після другої Світової війни й активно продовжує розроблятися в наші дні. Екологічний менеджмент – комплексна різнобічна діяльність, спрямована на реалізацію екологічних цілей, проектів і програм [4, с. 17].

На сьогодні розробка концептуальних засад сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України визнана одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень. Вагомий внесок у розвиток цього напрямку внесли вчені-економісти: Тейлор, Шухарт, Демінг, Джуран, а також вітчизняні вчені-економісти: В.В. Волошин, О.Ф. Балацький, І.К. Бистряков, О.О. Веклич, І.Г. Гречановська, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, Б.М. Данилишин, Н.Й. Канищева, Р.А. Крижановський, В.С. Кравців, В.Г. Сахаєв, В.М. Степанов та інші. Вони зауважили, зазначена відмінність між управлінням якістю навколишнього середовища та екологічним менеджментом на виробництві є очевидною, а можливість розв'язати завдання управління реакцією навколишнього середовища на антропогенний вплив згідно з відсутністю інформації, достатньої для керівництва самими його факторами, здається сумнівною. І в свою чергу, духовно-екологічний менеджмент пронизує і управління і менеджмент, як у природоохоронній діяльності, так і далеко за її межами – в усіх сферах життя суспільства, де те чи інше духовно-інформаційне або інформаційне середовище розвитку має ті чи інші екологічні наслідки – для виживання як людини, так і природного середовища в цілому.

Водночас, слід вказати на недостатність наукового опрацювання концептуальних засад екологічного менеджменту як складової національної екологічної доктрини та фінансово-економічного механізму його впровадження в Україні з урахуванням різних чинників і рівнів раціоналізації.

Потреба в цьому виникає тоді, коли в умовах диверсифікованого екологічного простору стає очевидною недостатня результативність уніфікованих механізмів регулювання стану довкілля. Таким чином, формування дієвої системи екологічного менеджменту в умовах подолання фінансової нестабільності шляхом проведення інституціональних та структурних зрушень в Україні перетворюється на реальну необхідність.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад впровадження ефективної дієвої системи екологічного менеджменту на базі трансформації існуючої моделі управління природокористуванням та шляхом поглиблення екологічного світогляду в умовах ринкових перетворень в Україні.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, екологічний менеджмент в регіонах України слід розглядати не тільки як міждисциплінарну науку і практичний інструментарій регулювання еколого-економічних відносин як на макрорівні (включаючи регіональний), так і на макрорівні, але і як якісно нову парадигму управління природокористуванням на сучасному етапі ринкових перетворень.

Потрібно провести підготовку базового фундаменту (законодавчого, нормативного, організаційного), який забезпечив би розвиток екологічного менеджменту в Україні. Сьогодні можна стверджувати, що системи стимулів, які мотивують впровадження системи екологічного менеджменту в Україні та за кордоном, дещо відрізняються. Для Заходу це усвідомлене бажання покращити свій імідж та увійти в число лідерів ринку, що дає додаткові шанси отримати гарантію банку на кредит (позику); для України це прагнення підприємства отримати в законодавчому порядку систему пільг (в оподаткуванні, кредитуванні, соціальних програмах). Це пояснюється тим, що для українських ресурсокористувачів ще не сформувалося те доброзичливе макросховище, яке б спонукало їх до самостійного пошуку дієвих управлінських рішень.

Екологічний менеджмент являє собою певний етап розвитку менеджменту якості. На це вказує в своїй книзі «Загальна якість (TQM) у російських компаніях» В.А. Лапідус [5, с. 34] та пропонує концепцію «п'яти зірок», п'яти етапів еволюції системності. Перша зірка «запалилася» у 1905 році завдяки Ф. Тейлору. Система була спрямована на якість кожної окремої одиниці продукції, полягала в наявності визначених стандартів і знаходила відображення у твердих адміністративних заходах для контролю над її виконанням.

Для налагодження ефективної системи екологічного менеджменту в Україні необхідно здійснити наступне:

- Адміністративна реформа, яка передбачає систему заходів щодо перегляду, уточнення і чіткого розмежування функцій, прав та обов'язків центральних і регіональних (місцевих) органів державної та виконавчої влади стосовно регламентації природоохоронної діяльності; скорочення адміністративного втручання у виробничу і господарчу діяльність суб'єктів підприємництва за рахунок створення системи стимулів до пошуку і впровадження ефективних екологоорієнтованих управлінських рішень.

- Реформування податкової і фінансової сфери, яке має містити заходи щодо проведення послідовної фінансово-кредитної і податкової політики в напрямі створення стабільного, стимулюючого, раціонального природокористування системи оподаткування і механізму пільг; прийняття Податкового кодексу України з урахуванням у ньому екологічної компоненти; формування гнучкої системи екологічного страхування з метою акумулювання фінансових коштів на усунення збитків, що завдаються довкіллю.

- Удосконалення організаційно-економічного механізму становлення системи екологічного менеджменту в Україні, що базується на реформуванні системи державних гарантій і пільг при створенні організаційно-економічного механізму екологічного підприємництва; упорядкуванні системи стягнення податків, зборів та інших обов'язкових

платежів екологічної спрямованості і трансформації механізму їх розподілу між бюджетами різного рівня. В умовах підвищення ролі екологічного чинника в моделях досягнення сталого розвитку країни говорити про залишковий принцип фінансування природоохоронних програм стає недоцільним. Таким чином, на нашу думку, необхідно:

- на макрорівні переглянути критерії та механізми планування витрат на охорону навколишнього природного середовища відповідно до вимог природоохоронного законодавства.

- уточнення і координації самого організаційного механізму розподілу фінансових коштів з бюджету на природоохоронні цілі. У зв'язку з цим, найважливішим завданням бюджетної політики є реструктуризація витрат консолідованого бюджету щодо усунення існуючої розбіжності між екологічною прибутковою та видатковою його частинами. З цією метою необхідно негайно ліквідувати існуючу тенденцію планування дисбалансу між прибутками і витратами всіх рівнів бюджету стосовно ресурсних надходжень та відрахувань на охорону довкілля.

Щорічні збитки України від неефективного природокористування та забруднення довкілля складають від 15 до 20 % її валового національного доходу і є майже найвищими в світі.

Висновки. Таким чином, прискорений вихід з еколого-економічної кризи на Україні і подальше економічне зростання можливі за умов:

- Підвищення інвестиційної активності в напрямі здійснення сприятливих макроекономічних умов. На даний час у вітчизняних товаровиробників відсутні стимули, які всебічно сприяють процесу інвестування в заходи щодо підвищення ефективності і якості екологічної безпеки. Тому на макрорівні необхідно перейти до стимулюючої екологізації податкової системи, перш за все, законодавчо визначивши граничний рівень стимулюючих пільг, а також створивши повноцінний і дієвий інститут екологічних податків. Разом з тим, послабленню податкового тиску на ресурсовиробників може сприяти нарощування прибуткової бази бюджету шляхом залучення альтернативних, у тому числі неподаткових, джерел надходжень, а також трансформація механізму ціноутворення в природно-ресурсній сфері.

- Продовження процесу перебудови господарського комплексу з урахуванням екологічного чинника. Йдеться про налагодження системи ефективного екологічного менеджменту, створення екологічного конкурентоспроможних на світовому ринку вітчизняних товаровиробників. Екологічний ефект від реалізації системи екологічного менеджменту досягатиметься в результаті мінімізації: страт валового національного доходу внаслідок забруднення довкілля і нераціонального природокористування сумарного ризику від утворення надзвичайних ситуацій в державному і регіональному масштабі; сумарних економічних збитків, що завдаються народному господарству внаслідок забруднення і нераціонального природокористування; збитків від виникнення аварійних і техногенних ситуацій на виробництві; витрат на ліквідацію відходів (скидів забруднюючих речовин до водних джерел, викидів в атмосферу, розміщення відходів). Стаття 45 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», передбачає введення плати за погіршення якості природних ресурсів [6]. Однак, внаслідок відсутності методичних та організаційних принципів її стягнення на законодавчому рівні, механізм реалізації цього виду екологічного податку до цього часу в Україні не налагоджено.

Саме з метою подолання соціально-екологічної депресії, необхідне застосування неподаткових інструментів екологічного менеджменту, оскільки вже визнано, що податки і збори, за своєю природою, є інструментом саме державної фінансової політики.

Ключовим важелем посилення дієвості економічних інструментів екологічного менеджменту при здійсненні нової стратегії реформ в напрямі реалізації конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників є практичне впровадження екологічного ціноутворення на базі коректного обліку екологічних чинників.

- Здобуття працездатності системи слід, рухаючись «від простого до складного», тобто відтворивши розвиток системи менеджменту якості, пройшовши знов і з повною

відповідальністю шлях «п'яти зірок», «п'яти кроків до світового класу бізнесу».

Отже, екологічний менеджмент слід розглядати як основу для формування стратегії майбутнього – безпечного, сталого розвитку життя і діяльності людини з економічними, соціальними та іншими наслідками.

Список використаних джерел

1. Потай О.А. Концептуальні засади екологічного менеджменту підприємства / О.А. Потай // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 226 – 235.
 2. Галушкіна Г.П. Концептуальні основи та організаційно-економічний механізм екологічного менеджменту в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.08.01 / Г.П. Галушкіна ; НАН України. Рада при вивч. продукт. сил. – К., 2001. – 37 с.
 3. ДСТУ ISO 14001-97. Системы управления окружающей средой. Состав и описание элементов, руководящие указания по их применению : государственный стандарт Украины. – К. : Держстандарт Украины, 1997. – 27 с.
 4. Про основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : постанова Верховної Ради України № 188 від 05.03.1998 // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 38–39. – С. 17.
 5. Лapidус В.А. Всеобщее качество (TQM) в российских компаниях / Лapidус В.А. – М. : ОАО. Типография “Новости”, 2000. – С. 34.
 6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zacon.rada.gov.ua>.
-